

КРАСИМИР ДЕЛЧЕВ*
„АНТИ-МАРКС“, ТРИ ТЕЗИСА

Abstract: The article criticizes Marx's political economy.

Keywords: abstract work; militant utopian; digital revolution.

1. Относно абстрактното третиране на труда

Маркс заема и продължава трудовата теория на Адам Смит за произхода на стойността на стоките. Но какво той е изоставил? Кои истини, неудобни за неговата „политическа икономия“, е пренебрегнал?

Една такава истина е за вида и характера на полагания от т.нар. „капиталисти“ (фабриканти, предприемачи, търговци, банкери) труд. За стойността, произтичаща от тяхното участие в процесите на производство и размяна на стоки и услуги. Не само чрез набавянето и влагането на нужния основен и оборотен капитал, но и чрез изразходването на лична работна сила – често високо квалифицирана – в хода на произвеждането, търгуването и финансовите операции.

Още Адам Смит в „Богатството на нациите“ е показал, че хората, които Маркс нарича „капиталисти“, също участват като работна сила и предприемачи в производителните действия – освен със своя капитал и закупените суровини, сгради, машини – и в самия процес на производство на стойност и добавената („принадена“) стойност редом с труда на наетите служители и преки изпълнители.

Следователно, те са **съ-продуценти**, съ-работници, партньори в производствения процес, когато лично упражняват различни видове „сложен труд“: предприемачески, управленчески, организационен, надзорен, счетоводителски, на закупчици, инженери, финансисти и това, което днес се нарича „логистика“. (Срв. с точка 3. „Съставни части на цената на стоките“ от кн. 1, гл. VI в произведението на А. Смит: „Изследване върху естеството и причините на богатството на народите“, публ. 1773). Смит отнася хората, които употребяват капиталите си за доставяне на суровини, за организиране на манифактурно производство, за транспортиране на суровини и обработени продукти от едно на друго място и за разпределянето им за всекидневни нужди (търговците на едро и на дребно) към „класата на производителните работници“. Защото: „Техният труд, стига той да е насочен правилно, се осъществява в някой предмет или вещь, които могат да бъдат продадени, и той прибавя към цената на предмета най-малкото онова, което е струвало тяхното собствено продоволствие...“ (Вж.: Кене, Смит, Рикардо. 1947. *Избрани страници*. С., Изд. Народна култура, с. 200–201). В крайна сметка производителни сили за него са: трудът и капиталът, природата и животните (виж пак там: 201–202).

Въпросните лица, наричани от Маркс „капиталисти“, невинаги грабят и експлоатират наетите, но за да се утвърдят и забогатеят, ако оставим наст-

* Проф. дфн в СУ „Св. Кл. Охридски“. Email: delchev.krasimir@abv.bg

рана т.нар. „първоначално натрупване на капитала“, каквото, разбира се, е имало и има – по правило усилено сами работят и дават работа на други, заедно с които произвеждат стоки и услуги в условията на пазарна икономика, придържайки се към определен „етос“ и дори нерядко вярвайки в Бог. Доказателство за това е научното изследване на Вебер „Протестантската етика и духът на капитализма“. Следователно, и те спадат към т.нар. „трудова класа“ и са част от „работническата класа“, по-богатата ѝ част.

Прилагайки абстрактен математически анализ в „Капиталът“, Маркс **семплифицира** „сложния труд“, изтрива качествените разлики и го свежда количествено към „кванти“ прост труд (виж в том 1 от „Капиталът“, първата глава за стоката), а сетне го отнася като „труд въобще“ главно към т.нар. „пролетариат“. Той обезценява предприемаческия труд и този на собствениците на средствата за производство, придава обиден смисъл на думата „капиталист“, равносилен на мошеник и експлоататор. Наистина, в главите от същия том, посветени на работния процес и процеса на остойностяване, и страниците, посветени на абсолютната и относителната принадлежност („добавена“) стойност, дава думата на един въображаем „капиталист“ да се защити, че сам проявявал въздържание, отказ, икономисвал, сетне закупил суровини, машини, дал работа, сторил „услуга“ на търсещите работа и прехрана, без която те биха останали „нищоправещи“, давал им „пари“ за сторената работа. Ала... точно тук, вместо да признае този фабрикант за част от „трудова класа“, Маркс внезапно се хваща за даването на пари като „услуга“ и го сравнява с „лихварството“, а капиталиста нарича „лихвар“, позовавайки се в бел. 15 под линия на Лутер и неговата проповед против лихварите и лихварството като проява на „нелюбов към ближните“ (срв. Marx. Das Kapital. Bd. 1. Dietz Verlag Berlin 1955, S. 201). Защото парите, които капиталистът плащал на наетия работник, били за да се купи като „стока“ потребителната стойност на неговата „работна сила“, която обаче е от такова уникално естество, че в хода на консумацията ѝ – подразбирайки „производствения процес“ в хода на работното време, удължавано нарочно, или чрез интензификация и повишаване „производителността на труда“ – създава повече стойност, отколкото струва на капиталиста, която той прибира като един вид „лихва“, подобно на лихвар!

Ама че „софистично извъртане“! А защо капиталистът не е похвален, че е закупил изгодна такава стока, която при употребата ѝ ще му донесе „добра печалба“? И защо изобщо липсва отговор от страна на Маркс на изброените възражения на памфлетно представения хитрец-капиталист?

Защо Маркс не се позовава на Адам Смит, когото добре познава и за когото и предприемачите са от „класата на производителните работници“? Нали и те работят и допринасят за немалка част от стойността на произведените продукти. И имат право на „справедлива печалба“. А ето че това решаващо значение на ненаемните работници и на висококвалифицираните такива, включително на интелектуалците, се премълчава. Те понякога са не само собственици на „средствата за производство“, но и благодетели за

своите наети работници: дават им справедливи и достойни възнаграждения, осигуряват им образование, жилища, здравеопазване, занимални и училища за децата им, пенсия (например: Роберт Оуен, а сетне Сименс). Не е ли бил и Енгелс „капиталист“, а бащата на Маркс – адвокат? Дядо му пък – „равин“? Изпълнители на „сложен“ и интелектуален труд! Очевидно е, че абстрактният труд при Маркс е теоретично понятие, получено чрез абстрахиране от качествените разлики между предметените в стоките реални видове труд, приравнени помежду им чрез всеобщата разменна стойност (парите) или с натуралната размяна в различни пропорции. Какво липсва тук? Липсват „определяванията“ на сложните и интелектуални видове труд (стопански, изкуство, наука, музика, литература, образование, възпитание, право, държава, полиция, армия, политика), които не са във формата на „вещи“, а на социални дейности, включително трудът на лекари и свещеници...

В същата сценка с въображаемата самозащитна пледоария на капиталиста фабрикант Маркс иронично отбелязва как двамата му „управители“ се споглеждали и си мълчали. Намекът е, че всъщност те – пак „наети“ от него работници, макар и не физически работници, а управленчески персонал – упражняват организационния и управленчески труд, че той експлоатира и тях. Добре, но трудът, който им е прехвърлен, преди това е упражнявал самият собственик на предприятието. Сега той е до-организиран „организацията на труда“, не друг, а той управлява собствените си управители, упражнява и контролен труд, трябва да разбира дейността, която им е поверил, за да не го измамят, ограбят, фалират... Неговият организационен труд, от една страна, се е облекчил, ала от друга – усложнил. Той може сега да разшири своя бизнес, да открие други предприятия, да ги повери на други директори и управители, може дори да закрие това и да трансформира своя бизнес в друг, по-печеливш, разплащайки се със своите работници и освобождавайки ги от работа. Той е предприемчив!

Не само Адам Смит, но и Сен Симон е отнасял ръководителите и непосредствените участници в производствения процес, а такъв „участник“ е и капиталистът, към една обща категория, обозначена от него с термина „индустриали“, обхващаща „хората на общественополезния труд“, които според него трябва да стоят начело на обществото. През 1823–1824 г. излиза неговият труд „Катехизис на индустриалите“, написан заедно с Огюст Конт.

Няма как Маркс, за когото производението на Сен Симон „Новото християнство“ най-плътено се доближавало до **пролетариата** (термин и категория, въведени тъкмо от Сен Симон!), да не е познавал и неговия катехизис.

Той обаче решил да раздели „индустриалите“ на две враждебни класи (и понятието „класа“ е създадено от Сен Симон!) и да се захване с революционна пропаганда, целяща да убеди „пролетариата“ в някаква измислена от него „историческа необходимост“ на непримирима „класова борба“.

Така апели за „справедливост“ и доводи от сферата на политиката и морала се примесват в икономическите му изследвания. Наистина в древността съчиненията по икономика са обхващали освен стопанството, също доброто уреждане на семейството и дома, мъдрото стопанисване на земята, добитъка, овощните дървета, те са били една философия на мъдрия и благоразумен живот, носещ материално благополучие на домовладиките и техните семейства. Но стопанската наука от XIX вече се обръща към „богатството на народите“ и „националната икономика“, преплетена с тази на други държави, уреждането на социалните взаимоотношения по най-разумен начин за „общото благо“ на всички съграждани и сънародници. Такъв е патосът на „стопанската наука“ в Германия до ден-днешен.

А Маркс жадува за „класова борба“ и разплата с всички „експлоататори“ на чужд труд. И се захваща да обедини пролетариите от цял свят. За него те са „безотечественици“ – хора, лишени от родина. Дали е така?

2. За липсата на „свобода от ценности“ в политикономията на Маркс

За разлика от Адам Смит, който също е икономист, ала се интересува от „богатството на нациите“ и от Макс Вебер, който е „национален икономист“, Маркс се захваща с икономическата наука с политически подбуди, вкарва в нея много „политика“, „идеология“ и войнствени мирогледни съображения. Става „полит-икономист“, от което силно пострадва **научната** страна в икономическите му изследвания.

По-горе посочих как той внезапно заема доводи от Лутер и изкарва един въображаем капиталист „лихвар“, обръщайки срещу му теологически доводи. Злоупотребявайки с подобни ценностни съждения от ненаучно естество в един икономически труд, започва да „проповядва“ и да „агитира“ за „експроприация на експроприаторите“, поддавайки се на романтични влияния, идещи от Русо.

За да се разбере антинаучността и вредността на подобни пламенни „отклонения“, всичко нужно е казано още 1917 от Макс Вебер в неговия ръкопис: „Смисълът на „свобода от ценности“ в социологията и в икономическата наука“.

3. Дигиталната наднационална революция

В „Капиталът“ Маркс свързва появата на модерния капитализъм в Англия с т.нар. индустриална, или „промишлена революция“. Той обсъжда ценностно-предвзето и проблеми от социално естество за т.нар. „абсолютно и относително обедняване“ на наемните работещи и за „резервната армия от безработни“, изникнала вследствие от въвеждането на автоматизираната техника.

От втората половина на XX век настъпва нова техно-научна революция, довела в развитите технологично страни до „пост-индустриално общество“. Тя бързо прераства, с появата на нови медии, и в дигитална революция, станала „планетарна“.

Появяват се нови средства за производство – широко и световно достъпни, сравнително лесно овладими и подръчни с мобилните компютри (лаптоп) и телефони, вече и „смартфони“.

Чрез интернет мрежата могат да се купуват и продават акции и да се участва **световно** в далеч достигащи финансови операции, да се произвеждат софтуерни интелектуални продукти, дори да се създават музикални и художествени произведения, да се задвижват роботи, да се осъществяват продажби и печалби, стоейки си „вкъщи“ или пътувайки в градския транспорт, дори по време на почивката на море.

Засилва се събждането на мечтата на романтиците труд и наслада да съвпаднат заедно в една „игра“. Нараства свободното време, посвещавано на грижи за тялото, спорт и развлечения, туризъм и любов.

Сега всеки с един смартфон или таблет, вадейки „медийна играчка“ от джоба си, може от всяка точка на света, влагайки определена начална неголяма сума, да се включи в световно-обобществен колективен субект (в мрежата) и да произведе сам художествени и/или интелектуални продукти, носещи немалка печалба.

Тези планетарни средства за производство са на разположение на всеки компютърно грамотен навсякъде в максимално обобществена форма.

И всичко това вече е факт без никаква въоръжена политическа революция, по силата на техно-научната революция.

Идеята за „оръдията на труда“ като продължение на човешката ръка и чрез това – когато „средствата на труда“ не са собственост на самите работници, които са „наемни“, лишени от частна собственост върху им – за „отчуждение“ на голямата маса от трудещите се от „собствения им труд“, наистина е налице в „Капиталът“, но тя е развита от Маркс още във философско-икономическите му „парижки ръкописи“ от 1844 г. Нещата се усложняват с появата на „автоматизираната техника“. Сега машините произвеждат сами, необходими са няколко души да ги наблюдават или да довършат това-онова на „поточната линия“ (характерен тук е комедийният филм на Чарли Чаплин „Модерни времена“!).

При роботизираното съвременно производство с телекомандвани работи – нещата още повече се развиват и усложняват. Чий труд тук е отчужден – инженерен, интелектуален, дигитален? Кой „кого“ експлоатира, след като в производствените помещения липсват „хора“?

Може би на „експлоатация“ и „относително обедняване“ са подхвърлени безработните? Те пък получават в развитите страни не малки, а достатъчни „социални помощи“.

Същевременно при дигитализацията на средствата за съобщение и производство немалка част от тях са частна и лична собственост „в джоба“ почти на всеки. Обект на недоволство стават имигрантите, защото и те получават държавни социални помощи. Опасността е да не се събуди отново една добре позната и оставила „лоши спомени“ не класова, а расова борба.

Създаването и продаването с „добра печалба“ на софтуерни продукти и дигитални нововъведения все още не е по силите на всеки навред по света.

Дали се навлиза в „постчовешки стадий“ и дали изниква нова „отчуждена телесност“ от електронно естество, върху която слагат ръка разни частни корпорации и мултимилиардери, печелейки за сметка на останалите и оставени на „социални помощи“, ала хедонистични доволни маси от консуматори, е увлекателен въпрос, заслужаващ своето проучване.

Ала що се касае до Маркс и „марксизма“, това е вече един „призрак“, бродещ из главите на либерали, социалдемократи и леви интелектуалци, занимаващи се с ляв популизъм и спореци с „десните популисти“.

В сравнение с благородния пацифичен утопизъм на Сен Симон, Маркс е един войнстващ утопист. „Марксизмът“ е вече една допотопна отживяла утопично-критична, ляво-популистка политическа реторика, която, нахлувайки в медиите, „шаманизира“ широките оглупели и лумпенизирани маси, които обаче са доста „объркани“, защото с не по-лош успех биват „шаманизирани“ и от дясно-популистката реторика, от еколози, от набожни хора и от сексисти.

От всичко това в крайна сметка печелят онези скрити властови групи, които имат интерес от поддържането на изкуствено подклажданата полемика между разбитото на разни слоеве и групи население.

С най-различни ценности постоянно се злоупотребява, а броят на свободните интелектуалци – намалява.